

Conjunctuurbericht

Centraal bureau voor de statistiek

Samengesteld door de hoofdafdeling Nationale rekeningen

Het volume van de industriële productie was in juni, voor seizoeninvloeden gecorrigeerd, bijna 1% groter dan in mei. In het eerste halfjaar van 1990 lag het produktieniveau in de industrie bijna 4,5% boven dat van het overeenkomstige tijdvak een jaar eerder. Het indexcijfer van de orderpositie in de industrie, gemeten in de Conjunctuurtest, is in juni licht gedaald, maar bleef op een relatief hoog niveau. De volumina van de in- en uitvoer van goederen stegen in mei met respectievelijk 16% en 2% ten opzichte van dezelfde maand in 1989. In de eerste vijf maanden van dit jaar waren de groei-cijfers van de import en de export respectievelijk 10% en 4%. Het volume van de binnenlandse consumptie door gezinnen was in juni 4% groter dan in dezelfde maand in 1989. Het accres over het eerste halfjaar bedroeg bijna 4%. Met name de bestedingen aan duurzame goederen namen in de eerste helft van dit jaar sterk toe. De index van het consumentenvertrouwen daalde in augustus enigszins; de vraag naar het oordeel over de verwachte economische situatie voor de komende twaalf maanden werd in augustus door de consumenten sterk negatief beantwoord. Het prijsindexcijfer van de gezinsconsumptie is tussen midden juni en midden juli met 0,3% gestegen. De koersindex voor aandelen daalde in de loop van augustus fors; ook de koers van de dollar viel sterk terug. Het aantal geregistreerde werklozen bedroeg in de periode mei-juli gemiddeld 330 duizend.

Dit blijkt uit gegevens die op 24 augustus beschikbaar waren. In de Focus wordt ingegaan op de ontwikkeling van de industriële productie in het eerste halfjaar van 1990.

Productie

Het volume van de industriële productie was in juni, voor seizoeninvloeden gecorrigeerd, bijna 1% groter dan in mei. Het produktieniveau in de nijverheid (exclusief de bouw) lag 3% boven dat van de voorgaande maand. Vergeleken met juni vorig jaar bedroeg de toename van de industriële productie 5%.

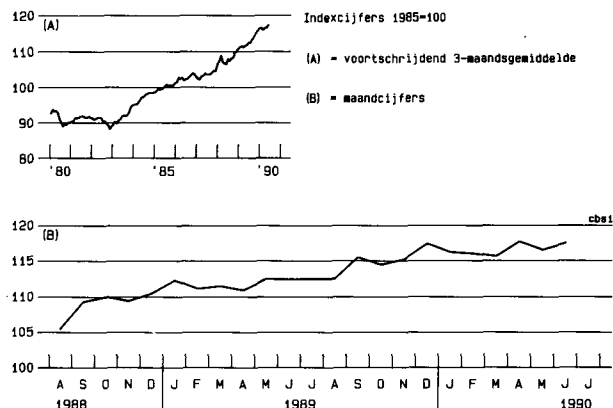
Volgens de uitkomsten van de Conjunctuurtest daalde het indexcijfer van de orderpositie in de industrie (1984=100) van 124 in mei naar 123 in juni. Vanaf november verleden jaar ligt het indexcijfer bijna onafgebroken op dit relatief hoge niveau. Het oordeel van de ondernemers over hun orderpositie wijzigde in juni ten opzichte van mei nauwelijks en bleef gunstig. Uit de beantwoording van de kwartaalvragen bleek in juni een nagenoeg ongewijzigde hoge bezettingsgraad van de productie-installaties ten opzichte

van het voorgaande kwartaal (86%). Het percentage ondernemers dat produktiebelemmeringen ondervond door een tekort aan personeel steeg verder (maart: 5%; juni: 7%). Het percentage in het tweede kwartaal is het hoogste percentage na het derde kwartaal van 1980 (10%). Voor het derde kwartaal van dit jaar verwachten de ondernemers in de industrie een lichte toename voor de export en een vrijwel gelijkblijvende bedrijvigheid.

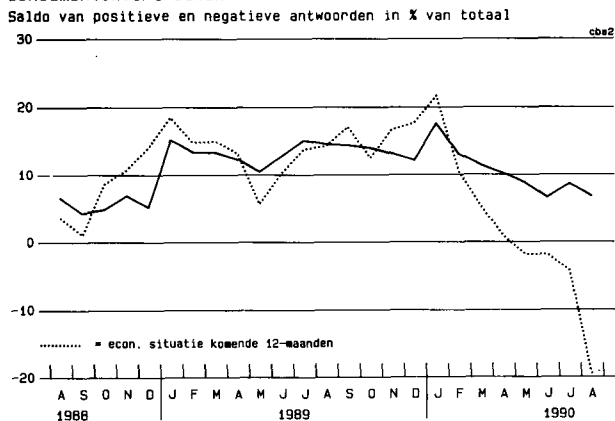
Buitenlandse goederenhandel

Het volume van de invoer van goederen was in mei 16% groter dan in de overeenkomstige maand van 1989. De uitvoer groeide met 2%. Omdat de maandcijfers van de buitenlandse handel vaak sterke fluctuaties te zien geven, ontstaat een beter te interpreteren beeld als de cijfers over een wat langere periode worden gezien. In de eerste vijf

Productie industrie (volume - seizoengecorrigeerd)

Consumentenvertrouwen

Tabel 1. Kerngegevens recente ontwikkelingen in Nederland

Procentuele mutaties t.o.v. dezelfde periode het jaar daarvoor, tenzij anders aangegeven

	1983/87 gemidd.	1988	1989	1989				1990				Trend ²⁾
				3 ^e kw.	4 ^e kw.	1 ^e kw.	2 ^e kw.	april	mei	juni	juli	
VOLUME-GEGEVENS												
<i>Productie in de nijverheid</i>												
Nijverheid (excl. bouwnijverheid)	3	0	5	4	6	2	1	-2	0	4	.	I+
Delfstoffenwinning	3	-11	7	-1	8	-1	-11	-19	-12	5	.	I
Industrie	3	5	4	5	5	4	5	6	4	5	.	I+
Voedings- en genotmiddelenindustrie	1	2	3	3	5	3	I+
Textiel-, kleding- en lederindustrie	-1	2	2	5	0	3	.	2	.	.	.	I+
Papier- en grafische industrie	-2	6	3	5	5	I++
Chemische industrie	8	4	4	4	3	1	2	3	-2	6	.	I+
Rubber- en kunststofverw. industrie	7	4	8	9	8	I++
Hout- en bouwmaterialenindustrie	3	8	3	1	0	-1	I
Basismetalenindustrie	3	8	4	0	3	-1	.	9	.	.	.	I+
Elektrotechnische industrie	3	4	5	6	7	10	6	12	5	.	.	I++
Rest metaal- en overige industrie	1	5	7	7	9	I++
Openbare nutsbedrijven	2	-1	6	5	7	-2	.	-8	.	.	.	I
Bouwnijverheid: begonnen woningen	-2	20	-10	-10	-13	10	.	-6	.	.	.	--I
<i>Buitenlandse handel (goederen)</i>												
Invoer, totaal	6	7	4	1	5	9	.	3	16	.	.	I++
Grondstoffen en halffabrikaten	6	7	4	2	2	7	.	3	10	.	.	I+
Consumptiegoederen	6	5	2	-2	5	7	.	2	16	.	.	I+
Investeringsgoederen	11	5	8	1	11	14	.	10	38	.	.	I++
Algemene goederen	1	11	4	0	8	15	.	-4	12	.	.	I++
Totaal, excl. energie	7	7	5	5	9	10	.	2	16	.	.	I++
Uitvoer, totaal	5	8	5	2	4	5	.	2	2	.	.	I+
Onbewerkte agrarische produkten	4	9	2	10	6	5	.	20	4	.	.	I++
Delfstoffen	-1	-9	14	10	11	1	.	-15	-8	.	.	I
Fabrikaten	6	8	6	2	4	6	.	1	2	.	.	I+
Totaal, excl. energie	6	9	5	7	9	6	.	3	2	.	.	I+
<i>Consumptieve bestedingen van gezinnen</i>												
Binnenlandse consumptie, totaal	2	1	3	4	4	3	4	3	5	4	.	I+
Voedings- en genotmiddelen	1	1	3	3	2	2	3	2	3	4	.	I+
Duurzame consumptiegoederen	3	0	5	4	6	7	8	6	9	8	.	I++
Overige goederen en diensten	2	2	3	4	3	3	3	2	3	3	.	I+
<i>Investeringen in vaste activa</i>												
Bruto investeringen, totaal	4	10	4	4	3	9	I++
Bedrijven	5	11	5	4	3	9	I++
Overheid	-2	2	2	3	4	4	I+
<i>Kwartaalrekeningen</i>												
Bruto Binnenlands Produkt	2,1	2,8	3,5	3,3	3,6	3,2	I+
Bruto Nationaal Produkt	2,1	2,6	4,2	3,7	4,0	3,9	I+
Bruto Nationaal Inkomen	2,1	3,4	3,2	3,0	2,8	4,9	I+
PRIJZEN												
Producentenprijzen industrie, tot. afzet	-1,3	1,3	4,7	4,1	2,6	-0,8	-2,9	-2,6	-3,1	-3,1	.	I
Producentenprijzen industrie, verbruik	-3,9	0,8	7,3	6,1	4,3	-2,1	-7,1	-6,6	-7,0	-7,7	.	I
Ruilvoet, unit value (goederen)	0	1	-2	-2	-2	2	.	4	2	.	.	I
Invoerprijzen, unit value	-4	0	8	8	7	-1	.	-6	-6	.	.	I+
Invoerprijzen, excl. energie, unit value	-1	2	6	1	1	-2	.	-4	-4	.	.	I+
Uitvoerprijzen, unit value	-4	1	6	5	5	1	.	-2	-4	.	.	I+
Uitvoerprijzen, excl. energie, unit value	-1	2	6	0	-1	-1	.	-3	-4	.	.	I+
Prijzen gezinsconsumptie (werknemers)	1,5	0,7	1,1	1,2	1,3	2,3	2,2	2,2	2,2	2,3	2,3	I
Regelingslonen particulier bedrijf	1,2	0,8	1,5	1,6	1,7	2,1	2,6	2,6	2,5	2,5	.	I
Regelingslonen overheid	-0,8	0,3	1,7	1,7	1,7	3,2	3,8	3,8	3,8	3,8	.	I+
Regelingslonen geprem. en gesub. sector	-0,3	1,0	1,9	2,0	2,3	1,6	1,3	1,4	1,4	1,1	.	I
Dollarkoers, contante notering	-5	-2	7	3	2	-9	-13	-10	-15	-15	-14	-I
OVERIGE INDICATOREN												
Consumentenvertrouwen ¹⁾ (in %)		2	13	15	13	14	9	10	9	7	9	.
Koersindex voor aandelen, algemeen	23	-9	26	28	24	10	4	5	4	2	1	I++
Uitgesproken faillissementen	-15	2	-4	-2	-7	-6	-5	-6	5	-14	6	--I
<i>Conjunctuurtest industrie</i>												
Bezettingsgraad (in %)	83	85	86	86	86	86	86	I
Orderpositie (1984=100)	101	107	122	124	124	123	123	123	124	123	.	I++
Beoordeling orderpositie ¹⁾ (in %)	-14	-6	-1	0	-2	-3	-2	-1	-3	-2	.	.
Beoordeling voorr. eindprodukten ¹⁾ (in %)	8	2	3	3	4	4	2	2	2	2	.	.
<i>Arbeidsmarkt</i>												
Aantal banen van werknemers, totaal		3	2	2	2	2	I+
Landbouw en visserij		5	5	5	7	2	I+
Nijverheid (excl. bouwnijverheid)		1	1	1	1	1	I
Bouwnijverheid		3	1	0	1	3	I
Handel, horeca en vervoer		4	4	3	4	3	I
Overige dienstverlening		3	2	2	2	2	I+
Aantal uren uitzendkrachten		8	12	12	13	14	7	I++
Geregistreerde werklozen ³⁾ (x 1000)	433	390	394	365	370	340	.	343	340	330	.	.
<i>Geld en krediet</i>												
Spaartegoeden	3,5	1,3	4,7	5,0	5,1	6,0	.	6,4	6,5	.	.	I++
Verstrekt consumptief krediet	5	6	6	6	8	9	3	-3	11	2	.	I++
Binnenlandse liquiditeitsmassa	7	9	13	13	14	15	.	15	12	.	.	I++
Geldhoeveelheid	8	7	6	6	7	5	.	6	5	.	.	I++
Secundaire liquiditeiten	6	11	23	22	23	27	.	25	20	.	.	I++
Officieel wisseldisconto (in %)	4,7	3,7	5,8	6,0	7,0	7,0	7,0	7,0	7,0	7,0	7,0	I++
Daggeldmarktrente (in %)	5,7	4,4	7,0	7,1	8,2	8,5	8,1	8,2	8,2	8,0	7,8	I++
Rendement op staatsobligaties (in %)	7,2	6,1	7,2	7,1	7,8	8,8	9,0	9,0	9,1	9,0	8,8	I++

1) Saldo van positieve en negatieve antwoorden in procenten van het totaal.

2) Trend: procentuele jaarmutatie van het meest recente voortschrijdend 12-maands (4-kwartaals) gemiddelde.

--I: kleiner dan -5%; -I: tussen -5% en -2%; I: tussen -2% en 2%; I+: tussen 2% en 5%; I++: groter dan 5%.

3) Driemaandsgemiddelden opgenomen onder de middelste maand. De gegevens zijn niet voor het seizoen gecorrigeerd.

- = gegevens zijn (nog) niet beschikbaar.

maanden van dit jaar was het volume van de goederen-invoer bijna 10% groter dan in het overeenkomstige tijdvak van 1989. Dit cijfer overtreft duidelijk de groeicijfers die over de jaren 1989 en 1988 als geheel werden geregistreerd (respectievelijk 4% en 7%). Van de onderscheiden invoercategorieën gaf de invoer van investeringsgoederen het hoogste accres te zien (18%). Hierbij moet worden aangekend dat de invoer van enkele vliegtuigen in de eerste maanden van dit jaar het cijfer sterk opwaarts heeft beïnvloed. Ongerekend deze incidentele factor zou de invoer van investeringsgoederen met ongeveer 10% zijn toegenomen. Ook de overige invoercategorieën kenden in de eerste vijf maanden van dit jaar hoge stijgingspercentages. De import van grondstoffen en halffabrikaten, de grootste categorie, nam met 8% toe. De invoer van consumptiegoederen steeg met nagenoeg eenzelfde percentage. Het volume van de uitvoer van goederen was in de eerste vijf maanden van dit jaar 4% groter dan in de overeenkomstige periode van 1989. De uitvoer van onbewerkte agrarische producten kende het hoogste stijgingspercentage (8%). Hierbij moet bedacht worden dat de agrarische producten slechts een gering deel ($\pm 8\%$) van het totale exportpakket uitmaken. De uitvoer van delfstoffen, voornamelijk aardgas, daalde in de eerste vijf maanden met 3%.

Consumptie

Het volume van de binnenlandse consumptie door gezinnen was in juni 4% groter dan in dezelfde maand in 1989. Voor het eerste halfjaar kwam hiermee de mutatie ten opzichte van de overeenkomstige periode in 1989 uit op bijna 4%. Deze groei overtreft in geringe mate die over 1989 als geheel. Met name de bestedingen aan duurzame goederen namen in de eerste helft van dit jaar sterk toe. Ondanks de terugvallende aankopen van nieuwe personenauto's lag de consumptie van duurzame goederen in de eerste helft van dit jaar 7% boven dat van het overeenkomstige tijdvak van 1989. In deze periode nam het volume van de consumptie van voedings- en genotmiddelen met ruim 2% toe. De bestedingen van overige goederen en diensten namen in de eerste helft van dit jaar met 3% toe. Volgens het Consumenten Conjunctuuronderzoek is het vertrouwen van de consumenten in de ontwikkelingen in de economie in augustus ten opzichte van juli enigszins afgenomen. Op de vijf vragen, die aan de index van het consumentenvertrouwen ten grondslag liggen, werden in augustus 7% meer positieve dan negatieve antwoorden gegeven. In juli was dit saldo nog 9%. De dalende tendens die zich bij de index van het consumentenvertrouwen vanaf januari aftekende, werd in augustus voortgezet. In deze maand was met name de verwachting van de consument over de algemene economische situatie in de komende twaalf maanden veel negatiever dan in de voorgaande maanden. In januari overtroffen de positieve antwoorden op deze vraag de negatieve met 22%, vanaf mei werd het saldo negatief. In augustus, mogelijk als reactie op de ontwikkelingen in het Midden-Oosten, overtroffen de negatieve antwoorden de positieve met 20%. De vraag naar het oordeel over de verwachte economische situatie is door de consumenten sinds de beurskrach in oktober 1987 niet meer zo negatief beantwoord.

Prijzen

Het prijsindexcijfer van de gezinsconsumptie is tussen midden juni en midden juli met 0,3% gestegen; ten opzichte van juli 1989 bedroeg de toename 2,3%. De jaarlijkse huurverhoging op 1 juli had, te zamen met de van de huurwaarde van eigen woningen, een verhogend effect op het totale indexcijfer van 0,6%. Daarentegen daalden vooral de prijzen van kleding en schoeisel. Ten opzichte van juni 1989 daalden de prijzen van de industriële afzet in juni met 3,1%. Het prijsniveau van de door de industrie ingekochte goederen lag in juni 7,7% onder dat van dezelfde maand in 1989. De invoerprijzen (unit value) lagen in mei 6% onder het niveau van mei 1989; de uitvoerprijzen (unit value) daalden met bijna 4%. In de eerste vijf maanden van 1990 lagen de invoerprijzen (unit value) op een niveau dat 3% lager was dan in het overeenkomstige tijdvak in 1989. De uitvoerprijzen (unit value) daalden met 1%. Als gevolg van deze ontwikkelingen verbeterde de ruilvoet met 2%.

Koersindex

In de eerste negen maanden van verleden jaar is het maandgemiddelde van de CBS-koersindex (1983=100) voor aandelen algemeen nog met 40 punten gestegen. In september 1989 bereikte het maandgemiddelde een voorlopig hoogtepunt van 208 (zie grafiek 3). In de verdere loop van 1989 en 1990 stabiliseerde de koersindex zich op een wat lager niveau; het maandgemiddelde in juli bedroeg 199. Mede door de inval van Irak in Koeweit en de internationale reacties daarop zijn de koersen in de loop van augustus echter fors gedaald. Grafiek 4 geeft van de koersindex het verloop van gemiddelden per dag weer. Het meest recente minimum is van 24 augustus (176), dit is ten opzichte van het begin van de maand een daling van 12%.

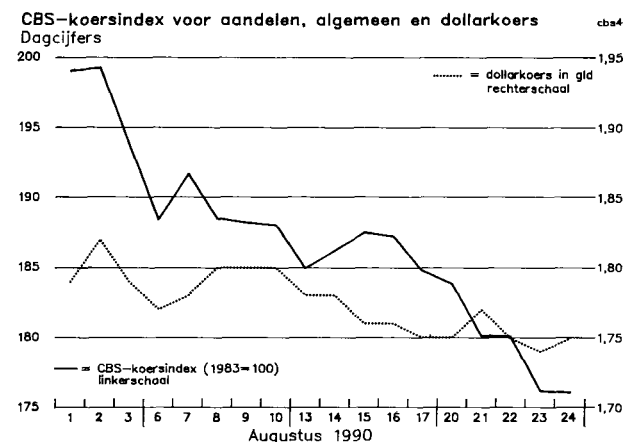
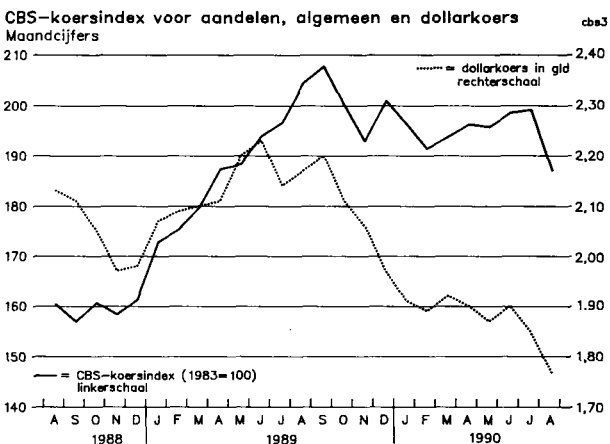
Arbeidsmarkt

Het aantal door uitzendkrachten gewerkte uren in het tweede kwartaal was 7% groter dan het aantal in de overeenkomstige periode van 1989. Dit groeipcentage blijft niet alleen achter bij het accres in het eerste kwartaal (14%) maar ook bij de stijging die over het jaar 1989 als geheel (12%) werd gerealiseerd. Het aantal geregistreerde werklozen bedroeg in de periode mei-juli 1990 gemiddeld 330 duizend. De recente gegevens brengen geen wijziging in het beeld van een dalende tendens op een wat langere termijn.

Geld en krediet

De dalende tendens van de dollarkoers die vanaf medio 1989 zichtbaar was, heeft zich in juli en augustus versterkt voortgezet, mede onder invloed van de gebeurtenissen in het Midden-Oosten. In juni 1989 werd voor een dollar nog gemiddeld f 2,23 betaald; 13 maanden later was dit f 1,85. In de loop van augustus daalde de waarde van de dollar snel verder. Op 23 augustus bereikte de koers de waarde van f 1,74. De rente liep in augustus licht op. Het rendement op staatsobligaties, indicator voor de rente op de langere termijn, steeg van 8,8% naar 9,2%.

Mutaties hebben betrekking op de overeenkomstige periode van het voorgaand jaar, tenzij anders vermeld.
Verbeterde cijfers worden niet als zodanig gekenmerkt.

Tabel 2. Recente ontwikkelingen in het buitenland

Procentuele mutaties t.o.v. dezelfde periode het jaar daarvoor, tenzij anders aangegeven

	1983/'87 gemidd.	1988	1989	1989		1990		1990				Trend ²⁾
				3 ^e kw.	4 ^e kw.	1 ^e kw.	2 ^e kw.	april	mei	juni	juli	
Productie nijverheid, excl. bouwnijv. (volume)												
Bondsrepubliek Duitsland	2	4	5	5	5	6	.	0	9	.	.	I++
België	2	6	4	3	3	6	I+
Frankrijk	1	5	4	3	3	1	.	0	1	.	.	I+
Verenigd Koninkrijk	3	4	1	0	0	1	.	-2	3	.	.	I
Italië	2	7	4	5	4	1	.	1	1	.	.	I+
Verenigde Staten	5	6	3	2	1	1	.	0	1	.	.	I+
Japan	4	9	6	5	4	2	.	3	.	.	.	I++
Europese Gemeenschap	3	4	4	4	3	3	.	0	4	.	.	I+
Buitenland (gewogen) ¹⁾	2	5	4	4	3	4	I+
Nederland	3	0	5	4	6	2	1	-2	0	4	.	I+
Productie industrie (volume)												
Bondsrepubliek Duitsland	2	4	5	5	5	6	I++
België	2	6	4	5	3	5	I++
Frankrijk	1	5	5	4	3	3	.	0	2	.	.	I+
Verenigd Koninkrijk	3	7	5	3	2	1	.	-2	2	.	.	I++
Italië	2	7	4	5	4	1	.	0	1	.	.	I+
Verenigde Staten	6	6	2	2	1	1	.	0	1	.	.	I+
Japan	4	10	6	5	4	2	.	3	.	.	.	I++
Europese Gemeenschap	2	5	5	5	4	3	I++
Nederland	3	5	4	5	5	4	5	6	4	5	.	I+

Bron voor gegevens buitenland: Eurostat; OESO.

¹⁾ Het gemiddelde van de 6 belangrijkste exportlanden, gewogen met hun aandeel in de Nederlandse export in 1987.

²⁾ Trend: procentuele jaarommutatie van het meest recente voortschrijdend 12-maands (4-kwartaals) gemiddelde.

--I: kleiner dan -5%; -I: tussen -5% en -2%; I: tussen -2% en 2%; I+: tussen 2% en 5%; I++: groter dan 5%.

. = gegevens zijn (nog) niet beschikbaar.

Focus: Industriële productie in eerste halfjaar 1990 verder gestegen

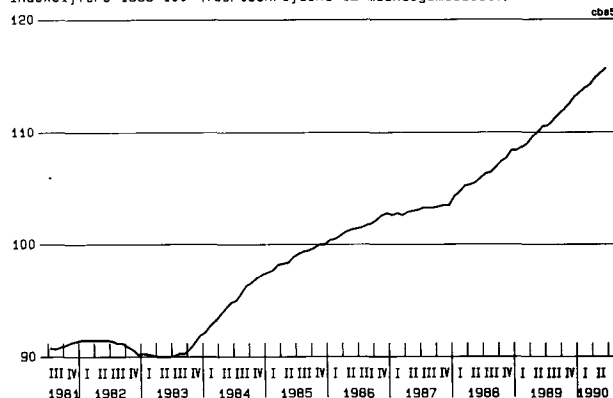
Het volume van de industriële productie was in het eerste halfjaar van 1990 bijna 4,5% groter dan in het overeenkomstige tijdvak van vorig jaar. Deze groei komt nagenoeg overeen met het accres dat over 1989 als geheel werd geregistreerd.

In de ontwikkeling van het volume van de industriële productie zijn vanaf 1980 globaal vier perioden te onderscheiden. Vanaf het tweede kwartaal van 1980 tot het vierde kwartaal van 1983 bleef de productie onder het niveau dat in het vierde kwartaal van 1979 werd bereikt. Vanaf het vierde kwartaal van 1983 tot medio 1985 deed zich een groeispurt voor met gemiddelde groeicijfers van ongeveer 5%. Vanaf medio 1985 tot begin 1988 was de stijging met een gemiddelde kwartaalgroei van 2% veel geringer. Het tweede kwartaal van 1990 is het tiende opeenvolgende trimester met weer veel sterkere groeicijfers. Grafiek 5 illustreert de genoemde ontwikkeling met de weergave van het voortschrijdend twaalfmaandsgemiddelde waarbij dit gemiddelde aan het eind van de periode is geplaatst. Uit de

voorlopige cijfers blijkt dat in het eerste halfjaar van 1990 het produktievolume van alle in tabel 1 onderscheiden bedrijfsklassen toenam. Opvallend is dat de elektrotechnische industrie de sterkste volumegroei te zien gaf (zie grafiek 6). Ook de overige bedrijfsklassen in de metaal (ongerekend de basismetaleindustrie), de rubber- en kunststofverwerkende industrie en de papier- en grafische industrie kenden groeicijfers die het industriële gemiddelde te boven gingen. In de chemische industrie viel de groei in de eerste helft van 1990 vrij sterk terug. Op kwartaalbasis zijn de groeicijfers in 1990 de laagste na het derde kwartaal van 1986. Ook het accres in de hout- en bouwmaterialen bleef duidelijk achter bij de groeicijfers over 1989 als geheel. In deze bedrijfsklasse werd in de eerste helft van 1990 het laagste groeicijfer gemeten. Buiten de industriële bedrijfsklassen nam in de eerste helft van dit jaar het produktievolume in de delfstoffenwinning met 5% en in de openbare nutsbedrijven met 4% af. Mede door deze ontwikkeling steeg de productie in de nijverheid (excl. de bouw) slechts met 1%.

Productie industrie (volume)

Indexcijfers 1985=100 (voortschrijdend 12-maandsgemiddelde)

Procentuele groei industriële productie per bedrijfsklasse

